

UDK 343.98

ISSN 1450-6637

TEMIIDA

ČASOPIS O VIKTIMIZACIJI, LJUDSKIM PRAVIMA I RODU Br. 3, godina 24, Decembar 2021.

Tema broja SEKSUALNO NASILJE

Izdaju:

© Viktimološko društvo Srbije i „Prometej“, Beograd

Sva prava zadržana. Zabranjeno je svako umnožavanje ili preštampavanje bez dozvole izdavača

Adresa redakcije:

Viktimološko društvo Srbije, Ismeta Mujezinovića 21/6,
11070 Novi Beograd, tel/fax: + 38111 22 88 040, e-mail: vdsrbija@gmail.com i temida.vds@gmail.com

Savet časopisa:

dr Nataša Mrvić-Petrović, Institut za uporedno pravo, Srbija; dr Slobodan Savić, Univerzitet u Beogradu, Srbija; dr Jelena Srna, redovna profesorka Univerziteta u Beogradu u penziji, Srbija; dr Nevena Petrušić, Univerzitet u Nišu, Srbija; dr Đorđe Alempijević, Univerzitet u Beogradu, Srbija; dr Tatjana Đurić-Kuzmanović, Visoka poslovna škola strukovnih studija, Srbija; dr Saša Mijalković, Kriminalističko-policijski univerzitet, Srbija; dr Biljana Simeunović-Patić, Kriminalističko-policijski univerzitet, Srbija; dr Alenka Šelih, redovna profesorka Univerziteta u Ljubljani u penziji, Slovenija; dr Gorazd Meško, Univerzitet u Mariboru, Slovenija; dr Nina Peršak, Institut za krivičnopravnu etiku i kriminologiju, Slovenija; dr Almir Maljević, Univerzitet u Sarajevu, Bosna i Hercegovina; dr Christa Pelikan, Institute for Criminology and Sociology of Law, Austrija; dr Ivo Aertsen, Catholic University of Leuven, Belgija; dr Stephan Parmentier, Catholic University of Leuven, Belgija; dr Jan Van Dijk, Tilburg University, Holandija; dr Antony Pemberton, Tilburg University, Holandija, Catholic University of Leuven, Belgija; dr Joanna Shepland, University of Sheffield, Velika Britanija; dr Sandra Walklate, University of Liverpool, Velika Britanija; dr Basia Spalek, Derby University, Velika Britanija; dr Brandon Hamber, Ulster University, Velika Britanija; mr Ruth Jamieson, profesorka Queen's University u penziji, Velika Britanija; dr Gail Mason, University of Sydney, Australija; dr Estela Valverde, Macquarie University, Australija; dr Michael Humphrey, University of Sydney, Australija; dr Robert Elias, University of San Francisco, SAD; dr Robert Peacock, University of the Free State, Južna Afrika; dr Karuppannan Jaishankar, Indija, dr Goran Bašić, Linnaeus University, Švedska; dr Vasiliki Artinopoulou, Panteion University of Political and Social Sciences, Grčka; dr Irma Kovčo Vukadin, Univerzitet u Zagrebu, Hrvatska

Počasni članovi Saveta časopisa:

dr Gerd Ferdinand Kirchhof (Jindal Global University, India; University of Applied Sciences, Nemačka)
i dr Marc Groenhuijsen (Tilburg University, Holandija)

Glavna i odgovorna urednica:

dr Sanja Čopić

Zamenica glavne i odgovorne urednice:

dr Mirjana Dokmanović

Sekretarka redakcije:

mr Ljiljana Stevković

Tehnički urednik:

dr Bejan Šaćiri

Članovi redakcionog odbora časopisa:

dr Vesna Nikolić-Ristanović, Univerzitet u Beogradu, Srbija; dr Slobodanka Konstantinović Vilić, redovna profesorka Univerziteta u Nišu u penziji, Srbija; dr Mirjana Dokmanović, Institut društvenih nauka, Srbija; dr Ivana Stevanović, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Srbija; dr Sanja Čopić, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Srbija; dr Slađana Jovanović, Univerzitet Union, Srbija; dr Natalija Žunić, docentkinja Univerziteta u Nišu u penziji, Srbija; mr Ljiljana Stevković, Univerzitet u Beogradu, Srbija; dr Oliver Bačanović, Univerzitet St. Kliment Ohridski, Makedonija; dr Jo-Ann Wemmers, University of Montreal, Kanada; dr Sanja Milivojević, La Trobe University, Australija, Oxford University, Velika Britanija.

Idejno rešenje korica i kompjuterska obrada sloga: Tatjana Rondović

UDK	ISSN (štampano izdanje)	ISSN (on line izdanje)
343.98	1450-6637	2406-0941

<i>Tiraž:</i>	<i>Štampa</i>
200 primeraka	„Prometej“

Izdavanje ovog broja finansijski je pomoglo
Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije

Radovi u časopisu su dvostruko anonimno recenzirani
The articles in the journal are peer reviewed

Temida je referisana u DOAJ, EBSCO i uvrštena u Emerging Sources Citation Index (ESCI)
Temida is indexed in the DOAJ, EBSCO and has been accepted for coverage
in the Emerging Sources Citation Index (ESCI)

TEMIDA
2021, vol. 24, br. 3, str. 279-302
ISSN: 1450-6637
DOI: <https://doi.org/10.2298/TEM2103279C>
Pregledni rad
Priljeno: 2.12.2021.
Odobreno za štampu: 22.12.2021.

Seksualno nasilje nad studentima na fakultetima: Pregled rezultata dosadašnjih istraživanja

SANJA ČOPIĆ*
MILICA LUKOVIĆ RADAKOVIĆ

Istraživanja seksualne viktimizacije studenata na fakultetima počela su intenzivnije da se sprovode u svetu tokom 1980-tih godina. Ona su pokazala da studenti, posebno studentkinje čine jednu od kategorija koje su u posebnom riziku od viktimizacije različitim oblicima seksualnog nasilja tokom studiranja. U Srbiji su takva istraživanja retka, pa je ova pojava još uvek nedovoljno istražena. Ovaj rad ima za cilj pregled rezultata dosadašnjih istraživanja sprovedenih u svetu i Srbiji nakon 2000. godine, a koja se odnose na rasprostranjenost i strukturu seksualnog nasilja nad studentskom populacijom na fakultetima, potom, na grupe studenata koje su u posebnom riziku od viktimizacije seksualnim nasiljem na fakultetima, kao i na posledice koje viktimizacija seksualnim nasiljem ima po žrtve. Dosadašnja istraživanja pokazuju velike razlike u stopi rasprostranjenosti ovog oblika viktimizacije, što je direktna posledica primene različitih metodoloških pristupa. Studenti na fakultetima su češće izloženi seksualnom uznemiravanju, neverbalnom, verbalnom i uznemiravanju putem fizičkog kontakta ili preko društvenih mreža, a ređe težim oblicima nasilja, kao što su silovanje ili pokušaj silovanja. Riziku od viktimizacije su posebno izložene osobe ženskog pola, drugačije seksualne orijentacije od heteroseksualne, na početku studija, kao i studenti i studentkinje koji konzumiraju alkohol i/ili drogu i čiji je materijalni status loš ili stalno oscilira. Seksualno nasilje ostavlja brojne posledice po žrtve, posebno psihičke, ali negativno utiče i na nastavak školovanja i akademsko postig-

* Dr Sanja Čopić je viša naučna saradnica u Institutu za kriminološka i sociološka istraživanja i istraživačica i predsednica Upravnog odbora u Viktimološkom društvu Srbije.
E-mail: sanja.copic011@gmail.com.
Milica Luković Radaković je asistentkinja u Viktimološkom društvu Srbije.
E-mail: lukovic.milica.vds@gmail.com.

nuće, pa je neophodno razvijanje politika i mehanizama za blagovremeno prepoznavanje viktimizacije i pružanje podrške žrtvama.

Ključne reči: seksualno nasilje, studenti, univerziteti, istraživanja, svet, Srbija.

Uvod

Seksualno nasilje podrazumeva bilo koji seksualni čin, pokušaj ostvarivanja seksualnog čina, neželjeni seksualni komentar ili predlog usmeren protiv osobe i njene seksualnosti, koji može da učini druga osoba bez obzira na odnos sa žrtvom ili kontekst u kome se nasilje dešava, upotrebom sile, pretnje ili ucene usmerene prema žrtvi ili njoj bliskoj osobi (Krug i dr., 2002). Ovaj vid viktimizacije podrazumeva čitav niz ponašanja „kojima se napada polna sloboda i seksualno samoopredeljenje” (Nikolić-Ristanović, Konstantinović Vilić, 2018: 143): od verbalnog i neverbalnog uznemiravanja do silovanja, koja se dešavaju u različitim kontekstima, kako u realnom svetu, tako i putem savremenih tehnologija (Latcheva, 2017). Seksualno nasilje je ozbiljan vid kršenja ljudskih prava, posebno prava žena, ali i značajan javnozdravstveni problem, koji ostavlja brojne fizičke i psihičke posledice, posledice po seksualno i reproduktivno zdravlje žrtve, kao i socijalne posledice (Krug i dr., 2002; Lindgren, Nikolić-Ristanović, 2011; FRA, 2015; OEBS, 2019). Iako žrtve seksualnog nasilja mogu da budu osobe oba pola i različitog uzrasta, istraživanja pokazuju da su ovim vidom nasilja ugroženije osobe ženskog pola, te da ono predstavlja oblik rodno zasnovanog nasilja (Krug i dr., 2002; Lievore, 2003; Ellsberg, Heise, 2005).

Studenti¹ na fakultetima čine jednu od kategorija koje su u posebnom riziku od različitih oblika seksualnog nasilja (Alldred, Phipps, 2018; Bondestam, Lundqvist, 2020). Istraživanja seksualne viktimizacije studenata na fakultetima počela su intenzivnije da se sprovode tokom 1980-tih godina u brojnim državama širom sveta (Phipps prema Alldred, Phipps, 2018: 5). Međutim, u Srbiji su takva istraživanja retka, pa je ova pojava još uvek nedovoljno istražena. Viktimološko društvo Srbije je 2020. godine otpočelo realizaciju projekta pod nazivom *Seksualno nasilje na univerzitetima u Srbiji: Podizanje svesti i razvijanje*

¹ U daljem tekstu će se imenica student u množini („studenti”) koristiti da označi studentsku populaciju oba pola. Na mestima na kojima se iznose nalazi istraživanja koji se tiču osoba ženskog, odnosno muškog pola, korišće se odgovarajući gramatički rod imenice student.

*inovativnih mehanizama za podršku žrtvama,*² koji bi, na empirijski zasnovanim dokazima, trebalo da doprinese podizanju svesti o seksualnom nasilju nad studentima na fakultetima u Srbiji i unapređenju institucionalnog odgovora na ovaj oblik viktimizacije. U cilju koncipiranja projektnih aktivnosti i metodologije empirijskog istraživanja seksualnog nasilja nad studentima koji studiraju na fakultetima u Srbiji, sprovedena je kvalitativna analiza postojeće literature sa fokusom na prethodna istraživanja seksualnog nasilja nad studentima na fakultetima u svetu i Srbiji. Prvi korak činilo je pretraživanje postojećih baza i prikupljanje relevantne literature, u štampanom i elektronskom obliku, na srpskom i engleskom jeziku. Kao rezultat pretraživanja, napravljena je bibliografija naučnih radova koji se bave temom seksualnog nasilja u obrazovnim institucijama, koja je obuhvatila ukupno 298 bibliografskih jedinica. Sledeći korak bila je selekcija radova koji se odnose na nalaze originalnih empirijskih istraživanja i/ili koji sadrže pregled prethodno sprovedenih empirijskih istraživanja seksualnog nasilja nad studentima na fakultetima u svetu i Srbiji. To je urađeno na osnovu uvida u naslov rada, ključne reči i apstrakt. Za dalju obradu i analizu uzeti su radovi koji su bili dostupni u integralnom obliku (elektronskom ili štampanom), a koji su objavljeni nakon 2000. godine.

U cilju sistematizacije podataka iz odabranih radova i njihove pripreme za analizu, napravljen je upitnik. Upitnik je sadržao pitanja vezana za sledeće podatke: vrsta istraživanja koje je u radu prikazano (originalno istraživanje i/ili pregled prethodno sprovedenih istraživanja), metodologija istraživanja (predmet i cilj istraživanja, operacionalizacija definicije seksualnog nasilja, metod, uzorak, tehnika prikupljanja podataka, postupak prikupljanja podataka, vremenski i prostorni okvir istraživanja), glavni nalazi istraživanja (vezani za rasprostranjenost i oblike seksualnog nasilja nad studentima, faktore koji utiču na izloženost studenata seksualnom nasilju, posledice seksualnog nasilja, obraćanje za pomoć na i van fakulteta, predlozi i preporuke za suzbijanje seksualnog nasilja na fakultetima i poboljšanje položaja žrtava, i to kako predlozi samih ispitanika, tako i predlozi i preporuke proistekli iz istraživanja), način motivacije

² Za sprovođenje ovog projekta Viktimološko društvo Srbije (VDS) je dobilo nagradu za inovacije u prevenciji i odgovoru na rodno zasnovano nasilje, koju dodeljuju Inicijativa za istraživanje seksualnog nasilja i Svetska banka. Više o projektu videti na internet stranici Viktimološkog društva Srbije http://www.vds.rs/Projekat_SeksualnoNasiljeNaUniverzitetimaUSrbiji.htm. Za više informacija o nagradi i organizacijama koje su dobile nagradu 2020. godine videti na internet stranici Inicijative za istraživanje seksualnog nasilja - Sexual Violence Research Initiative – SVRI): <https://www.svri.org/what-we-do/research-support/svri-grants/svri-grant-2020>.

studenata za učešće u istraživanju, etička pitanja i bezbednost ispitanika i naučene lekcije. Nakon prikupljanja, sprovedena je kvalitativna analiza podataka.

Ovaj rad ima za cilj pregled rezultata dosadašnjih istraživanja vezano za rasprostranjenost i strukturu seksualnog nasilja nad studentima na fakultetima, grupe studenata koje su u posebnom riziku od viktimizacije seksualnim nasiljem na fakultetima i posledice seksualnog nasilja nad studentima na fakultetima u svetu i Srbiji.

Pregled dosadašnjih istraživanja seksualnog nasilja nad studentima na fakultetima u svetu i Srbiji

Rasprostranjenost seksualnog nasilja nad studentima na fakultetima

Dosadašnja istraživanja seksualnog nasilja na fakultetima u svetu pokazuju velike razlike u stopi rasprostranjenosti ovog oblika viktimizacije, što je direktna posledica primene različitih metodoloških pristupa: definisanje predmeta istraživanja, operacionalizacija seksualnog uznemiravanja/nasilja za potrebe istraživanja, veličina i način formiranja uzorka, prostorni i vremenski okvir i slično.

U istraživanjima se za seksualnu viktimizaciju studenata koriste različita terminološka određenja: seksualno uznemiravanje (*sexual harassment*), seksualno nasilje (*sexual violence*), seksualni napad (*sexual attack*), neželjeni seksualni čin (*unwanted sexual act*). Međutim, ono što je zajedničko je da, bez obzira na terminologiju, seksualna viktimizacija uvek podrazumeva neželjeni seksualni čin ili drugo ponašanje sa seksualnom konotacijom, koje je usmereno protiv polne slobode i seksualnosti osobe, a koje se vrši bez njene saglasnosti, odnosno protiv volje žrtve. U istraživanjima se seksualna viktimizacija operacionalizuje na različite načine, preko jednog ili više oblika ponašanja, koji se u manjoj ili većoj meri konkretizuju/opisuju u samom istraživanju, a obuhvataju različite oblike seksualnog uznemiravanja i seksualnog nasilja/napada (videti i Joseph, 2015). Kada je u pitanju seksualno uznemiravanje, ono uključuje: *verbalno seksualno uznemiravanje* (na primer, komentari i šale sa seksualnom konotacijom, šale ili neprimereni komentari na račun fizičkog izgleda, oblačenja, bračnog statusa, seksualne orijentacije; korišćenje dvosmislenih reči i aludiranje na seks; ispitivanje o seksualnom životu; neželjena seksualna pažnja: predlozi, pozivi, zahtevi za izlazak, sastanak, stupanje u vezu,

seksualni odnos i slično; neprimereno obraćanje; širenje lažnih priča/glasina o nečijem seksualnom životu i tako dalje); *neverbalno seksualno uznemiravanje* (na primer, neprimereno gledanje, zviždanje i dobacivanje; pokazivanje protiv volje nekog pornografskog materijala; pravljenje pokreta koji imitiraju seksualne radnje ili samododirivanje; pokazivanje genitalija); *seksualno uznemiravanje koje podrazumeva fizički kontakt* (na primer, neželjeno grljenje, ljubljenje, milovanje, tapkanje, pipanje, unošenje u lice, dodirivanje tela ili kose), *seksualno uznemiravanje putem društvenih mreža, odnosno u online prostoru* (na primer, fotografisanje ili snimanje bez saglasnosti; postavljanje privatnih slika/snimaka na društvenim mrežama bez saglasnosti onoga na koga se odnosi fotografija ili snimak; neželjeni telefonski poziv koji ima seksualnu konotaciju; izloženost porukama eksplicitne seksualne sadržine putem SMS, e-maila, društvenih mreža) i *seksualno učenjivanje* (na primer, sugestije, predlozi i zahtevi seksualne prirode da bi se ostvarila određena prava ili ispunile obaveze na fakultetu, na primer, da bi se položio ispit, dobila veća ocena; pretnje da će u slučaju nepristajanja na intimni odnos biti ugrožena prava, otežano ili onemogućeno ispunjavanje obaveza). Kada je u pitanju seksualno nasilje/napad, ono se najčešće operacionalizuje preko ponašanja koja podrazumevaju prisilnu seksualnu radnju, odnosno, pokušaj silovanja i silovanje.

Takođe, istraživanja obuhvaćena ovom analizom su sprovedena na različitim uzorcima: manjim, prigodnim uzorcima, posebno kada je ispitivana seksualna viktimizacija studenata pojedinih fakulteta, potom, na nešto većim uzorcima koji obuhvataju studente jednog ili više univerziteta, do, mada ređih, istraživanja na nacionalnom uzorku studentske populacije. Razlike u stopi rasprostranjenosti se mogu objasniti i time da li je ispitivana izloženost studenata seksualnom nasilju u toku godine koja je prethodila istraživanju ili, pak, tokom celog perioda studiranja.

Studija objavljena 2020. godine, u okviru koje je sprovedeno pretraživanje postojećih baza podataka o istraživanjima o seksualnom uznemiravanju na fakultetima širom sveta, koja je obuhvatila period od 50 godina (1966-2017), pokazala je da se na osnovu sistematskog pregleda dobro citiranih međunarodnih studija zaključuje da se, upravno u zavisnosti od primenjene metodologije, stopa rasprostranjenosti seksualnog uznemiravanja na fakultetima u svetu kreće između 2% i 93% (Bondestam, Lundqvist, 2020). U nastavku rada dat je pregled nalaza istraživanja o rasprostranjenosti seksualnog uznemiravanja i/ili nasilja nad studentima u različitim delovima sveta.

Istraživanja sprovedena u Sjedinjenim Američkim Državama (SAD) pokazuju da je seksualno nasilje na fakultetima relativno česta pojava (DeSouza, Fansler, 2003; Hill, Silva, 2005; Huerta i dr., 2006; Fisher, Daigle, Cullen, 2010; Mellins i dr., 2017). Stopa rasprostranjenosti ovog oblika nasilja nad studentima u SAD se kreće između 15% i 78% u zavisnosti od napred istaknutih razlika u metodologiji istraživanja (Ogbonnaya, L. U., Ogbonnaya, C. E., Emma-Echigegu, 2011). Jedno istraživanje je pokazalo da se jedna od pet žena i jedan od 16 muškaraca u SAD suočavaju sa seksualnim uznemiravanjem tokom studiranja (Fisher, Cullen, Turner, 2000). Istraživanje sprovedeno na uzorku studentske populacije na jednom državnom univerzitetu na severozapadu SAD je pokazalo je 56,6% studentkinja iz ispitanog uzorka doživelo barem jedan incident seksualnog uznemiravanja u godini koja je prethodila istraživanju (Huerta i dr., 2006). Istraživanje sprovedeno na dva fakulteta u gradu Njujorku pokazalo je da je 22% studenata doživelo bar jedan seksualni napad od početka studiranja, pri čemu je seksualni napad za potrebe istraživanja operacionalizovan kao seksualno dodirivanje, pokušaj silovanja ili silovanje (Mellins i dr., 2017). Sa druge strane, jedno longitudinalno istraživanje na uzorku od 795 studenata u SAD pokazalo je da je čak 30% njih navelo da su ispoljili seksualno uznemiravanje prema drugim osobama na fakultetu tokom perioda studiranja (Thompson, Swartout, Koss, 2013), što takođe govori u prilog zaključku da je stopa rasprostranjenosti seksualne viktimizacije studenata na fakultetima u SAD visoka.

Istraživanja u SAD su, takođe, pokazala visoku stopu rasprostranjenosti seksualnog nasilja nad studentima u online prostoru, koja se kreće od 10% do 55,3% (Kraft, Wang, 2010; Wensley, Campbell, 2012; Whittaker, Kowalski prema Mishna i dr., 2018). Podaci do kojih se došlo jednim istraživanjem u studentskom kampusu u Kanadi na uzorku od 5004 studenta su pokazali da je sajber viktimizacija, koja uključuje i seksualno nasilje, veoma rasprostranjena: jedna četvrtina ispitanica/ispitanika je doživela da se njena/njegova fotografija ili video poruka deli bez njihove dozvole, 28% je primalo vulgarne poruke sa seksualnom konotacijom, preteće ili zastrašujuće poruke, dok je više od jedne trećine ispitanika navelo da poznaje nekoga ko je doživeo seksualno nasilje putem društvenih mreža (Mishna i dr., 2018).

Istraživanja sprovedena u Africi pokazuju da se stopa rasprostranjenosti seksualnog nasilja kreće od 5,7% do 69%. Na primer, u istraživanju sprovedenom na univerzitetu u Malaviju prevalenca je bila 67%, u Ugandi 33,1%, dok se u Etiopiji, u kojoj je sprovedeno nekoliko istraživanja, prevalenca kretala od

28,1% do 45,4% (Ogbonnaya, L.U., Ogbonnaya, C.E., Emma-Echiegu, 2011). Za razliku od ovih istraživanja u kojima je ispitivana rasprostranjenost seksualnog uznemiravanja nad studentima tokom studiranja, u jednom istraživanju sprovedenom na Univerzitetu u Gani ispitivana je izloženost studenata seksualnom uznemiravanju u toku jedne godine, a nalazi su pokazali da je u posmatranom periodu 5,7% studenata bilo izloženo seksualnom uznemiravanju na fakultetu (Norman, Aikins, Binka, 2013).

U Aziji je sprovedeno nekoliko istraživanja seksualnog nasilja nad studentima na fakultetima, koja su, takođe, pokazala različite stope rasprostranjenosti ovog vida nasilja nad studentima: od 15% do 76%. Na primer, istraživanje sprovedeno u Hong Kongu na uzorku od 5902 studenta pokazalo je da je polovina ispitanih studenata bila izložena nekom obliku seksualnog uznemiravanja (Luk-Fong i dr., 2013). Istraživanje sprovedeno u Libanu pokazalo je da je 18% ispitanih studenata bilo žrtva nekog vida seksualnog uznemiravanja, koje su mahom doživljavali od strane profesora (Lynch prema Joseph, 2015). Istraživanje sprovedeno u Bangladešu pokazalo je da se 76% studentkinja u ovoj zemlji suočilo sa seksualnim uznemiravanjem tokom studiranja, u ili izvan kampusa (Sharma prema Joseph, 2015).

U Australiji je Nacionalna unija studenata sprovedla istraživanje koje je pokazalo da jedna od deset devojaka doživi neki oblik seksualnog uznemiravanja tokom studiranja (Mackintosh prema Joseph, 2015). Takođe, podaci dobijeni istraživanjem na uzorku od 30000 studenata na 39 australijskih univerziteta je pokazalo da je tokom 2016. godine 51% studenata doživelo barem jedan incident seksualnog uznemiravanja, pri čemu je 26% studenata bilo seksualno uznemiravano na fakultetu. Takođe, 6,9% studenata je tokom 2015. i 2016. godine doživelo barem jedan incident seksualnog zlostavljanja, pri čemu je 1,6% studenata doživelo seksualno zlostavljanje na fakultetu (Australian Human Rights Commission, 2016).

Na evropskim univerzitetima su takođe zabeležene visoke stope rasprostranjenosti seksualnog nasilja nad studentima, bez obzira na razlike u primenjenoj metodologiji. Prva nacionalna studija rasprostranjenosti seksualnog nasilja na fakultetima u Velikoj Britaniji, koju je sprovedla Nacionalna unija studenata 2010. godine, pokazala je da je jedna od sedam studentkinja doživela ozbiljan fizički ili seksualni napad tokom studija, dok je 68% studentkinja doživelo ponašanja koja predstavljaju seksualno uznemiravanje (Alldred, Phipps, 2018). Nacionalna unija studenata je 2014. godine sprovedla i drugo istraživa-

nje koje je pokazalo da je četvrtina studenata doživela neželjene seksualne predloge, trećina je iskusila direktnu komunikaciju sa seksualnom konotacijom ili drugi oblik verbalnog seksualnog uznemiravanja, a dve trećine studenata je čulo šale vezane za silovanje u kampusu (Alldred, Phipps, 2018). Istraživanje sprovedeno na uzorku od 21516 studenata sa univerziteta u Italiji, Nemačkoj, Poljskoj, Španiji i Velikoj Britaniji pokazalo je da je najmanje jedan incident seksualnog uznemiravanja tokom studiranja doživelo 64,7% ispitanih studenata i to: 68,6% studenata u Velikoj Britaniji, 68% studenata u Nemačkoj, 65,8% studenata u Poljskoj, 54,2% studenata u Španiji i 47% studenata u Italiji. Takođe, istraživanje je pokazalo da je 33,4% studenata iz uzorka doživelo najmanje jedan neželjeni seksualni čin (silovanje, pokušaj silovanja ili prisila na drugi seksualni čin) tokom svog studiranja i to: 47,3% studenata u Poljskoj, 36,7% u Španiji, 33,6% u Velikoj Britaniji, 30,2% studenata u Italiji i 29,9% studenata u Nemačkoj (Feltus i dr., 2012). U jednom istraživanju u Norveškoj utvrđeno je da je 16,7% studenata navelo da je tokom studiranja bilo seksualno uznemiravano u godini koja je prethodila istraživanju, dok je 3,4% studenata navelo da su doživeli silovanje ili pokušaj silovanja (Sivertsen, Nielsen, Madsen, 2019). Podaci jednog istraživanja sprovedenog u Turskoj su pokazali da je ukupno 20,8% zdravstvenih radnika i 10,1% studenata medicine bilo izloženo seksualnom uznemiravanju tokom jednog perioda svog školovanja/rada (Bayram, Dinc, 2012). U Holandiji se stopa rasprostranjenosti seksualnog uznemiravanja među studentima medicine kreće od 18% do 60% (Rademakers i dr., 2008).

Kao što je napred istaknuto, u Srbiji su istraživanja seksualnog nasilja na fakultetima retka. Rezultati jednog istraživanja koje je sprovedeno na Fakultetu za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju Univerziteta u Beogradu pokazalo je da je 23,1% (34) studenata imalo lično iskustvo seksualnog uznemiravanja, dok je saznanje o seksualnom uznemiravanju drugih studenata na ovom fakultetu imalo 27,9% (41) ispitanica i ispitanika (Dimitrijević, Mladenović, 2017). U istraživanju koje je sproveo Autonomni ženski centar, studenti koji su činili deo uzorka, zamoljeni su da navedu da li su ikada bili u situaciji da u njihovom prisustvu zaposleni na fakultetu iznose seksualne šale, gledaju ih na način da im je neprijatno ili skreću razgovor o studiranju na seksualne teme, na šta je čak 30% njih dalo potvrđan odgovor (Autonomni ženski centar, 2018).

Oblici seksualnog nasilja nad studentima na fakultetima

Rezultati istraživanja o seksualnom nasilju na fakultetima u SAD pokazuju da seksualno nasilje uključuje različita ponašanja, od seksualnog uznemiravanja i seksualnog ucenjivanja do pokušaja silovanja ili silovanja (DeSouza, Fansler, 2003; Huerta i dr., 2006; Kearney, Gilbert, 2012). Istraživanje sprovedeno na uzorku studentske populacije na jednom državnom univerzitetu na severozapadu SAD je pokazalo da su studentkinje, koje su u godini koja je prethodila istraživanju bile izložene barem jednom incidentu seksualnog uznemiravanja, najčešće bile izložene uznemiravanju putem seksističkih, ponižavajućih i mizoginih poruka i stavova, a potom neželjenoj seksualnoj pažnji (neželjenom dodirivanju i upornim, neželjenim pozivima/zahtevima da se izađe na sastanak ili stupi u seksualni odnos), dok su najređe bile izložene seksualnom ucenjivanju (Huerta i dr., 2006). U istraživanju koje je sprovedeno na dva fakulteta u gradu Njujorku ispitivana su tri oblika seksualnog nasilja nad studentima: seksualno dodirivanje, pokušaj silovanja i silovanje (Mellins i dr., 2017). Rezultati su pokazali da je najrasprostranjeniji oblik seksualnog nasilja nad studentima seksualno dodirivanje, koje je doživelo 38% ispitanika, dok je 12% studenata doživelo pokušaj silovanja ili silovanje (Mellins i dr., 2017). Istraživanje online viktimizacije, uključujući viktimizaciju seksualnim nasiljem upotrebom savremenih tehnologija, koje je sprovedeno u jednom studentskom kampusu u Kanadi na uzorku od 5004 studenta oba pola je pokazala da se ovaj oblik seksualnog nasilja manifestuje u deljenju fotografija ili video poruka bez dozvole osobe koja je na njima, kao i kroz dobijanje vulgarnih poruka sa seksualnom konotacijom, pretećih ili zastrašujućih poruka (Mishna i dr., 2018). Do sličnih rezultata došlo se i u istraživanju sprovedenom na Univerzitetu New Hampshire, koje je pokazalo da je većina studenata (58,7%) dobijala putem društvenih mreža poruke, fotografije i video snimke sa pornografskim sadržajem, i to od strane kolega, nepoznatih osoba ili bivših partnera (Mellins i dr., 2017).

Istraživanje sprovedeno na uzorku od 136 studentkinja u Zimbabveu je pokazalo da je 46% njih bilo izloženo verbalnom seksualnom uznemiravanju u vidu uvredljivih komentara, nepristojnih šala i poruka, 30% je bilo izloženo seksističkim materijalima (slike, video poruke), dok je 29% studentkinja iz ispitnog uzorka doživelo seksualno uznemiravanje fizičkim kontaktom (neželjeno milovanje i dodirivanje po kosi). Uz to, 15% studentkinja je doživelo seksualno ucenjivanje (*quid pro quo*), dok je 22% njih dobilo pretnje nekom

vrstom osvetničkog ponašanja (na primer, da će dobiti lošije ocene) zbog odbijanja da stupe u intimni odnos sa profesorom (Dhlomo i dr., 2012). Sa druge strane, jedno istraživanje sprovedeno na četiri medicinska fakulteta u Gani je pokazalo da su studenti u najvećoj meri bili izloženi seksualnom ucenjivanju u vidu ponude pomoći ako stupe u seksualni odnos, čemu su više bile izložene studentkinje; sa druge strane, muški ispitanici su daleko ređe navodili da su bili izloženi neželjenim seksualnim komentarima i/ili šalama, a zanimljiv je podatak da je više mladića nego devojaka bilo izloženo ponašanjima kao što su seksualno provokativni pogledi i neželjeni fizički kontakt (Norman, Aikins, Binka, 2013). Rezultati drugih istraživanja sprovedenih u Africi pokazuju da je najčešći oblik seksualnog nasilja na fakultetima seksualno ucenjivanje, uzrokovano, pre svega, nejednakim odnosom moći između profesora i studenata (Taiwo, Omole, C. O., Omole, O. E., 2014). Najzad, kako su pokazali rezultati jednog istraživanja sprovedenog u provinciji Limpopo u okviru studentskog kampusa koji okuplja studente iz Nigerije, Zimbabvea i Svazilenda, silovanje kao oblik seksualnog nasilja nad studentima je, takođe, prisutno: 1,3% studenata i 2,7% studentkinja je izjavilo da su doživeli silovanje, dok 87,8% studenata i 93% studentkinja poznaje nekoga na fakultetu ko je bio žrtva silovanja (Oni, Tshitangano, Akinsola, 2019).

Istraživanje sprovedeno u Australiji je pokazalo da su najučestaliji oblici seksualnog uznemiravanja kome su izloženi studenti na fakultetima neprimereno zurenje (14%), komentari i šale sa seksualnom konotacijom (11%) i ispitivanje o privatnom životu i komentarisanje fizičkog izgleda (9%), dakle, neverbalno i verbalno seksualno uznemiravanje (Australian Human Rights Commission, 2016).

Što se tiče oblika seksualnog nasilja kojem je izložena studentska populacija na evropskim univerzitetima i fakultetima, nema značajnijih razlika u odnosu na strukturu seksualnog nasilja nad studentima na fakultetima u drugim delovima sveta. U istraživanju koje je obuhvatilo studente na univerzitetima u Nemačkoj, Italiji, Poljskoj, Španiji i Velikoj Britaniji ispitanici koji su doživeli seksualno uznemiravanje tokom studiranja su zamoljeni da navedu oblik seksualnog uznemiravanja koji su oni lično doživeli kao najopasniji/najozbiljniji. Pri tome su im bili dati opisi ponašanja koja se mogu podvesti pod verbalno i neverbalno seksualno uznemiravanje, uznemiravanje koje uključuje fizički kontakt i seksualno uznemiravanje putem SMS, telefona, email-a ili pisma. Posmatrano na nivou celog uzorka, podaci su pokazali da je najuče-

staliji oblik seksualnog uznemiravanja, koji su prema subjektivnom osećaju ispitanici doživeli kao najozbiljniji, zviždanje i neprimereni/vulgarni komentari (32,9%). Slede neprimereno približavanje i dodirivanje (14,6%) i neprimereno komentarisanje fizičkog izgleda ili privatnog života, seksualne insinuuacije ili seksualno ucenjivanje (14,3%), a potom, neželjeno dodirivanje i pokušaj ljubljenja (9,6%) i seksualno uznemiravanje putem SMS, telefona, email-a ili pisma (8,0%); studenti su najređe doživljavali seksualno ucenjivanje i izlaganje pornografskom materijalu (Feltes i dr., 2012).

Posmatrano po zemljama, podaci su pokazali da se u svim zemljama osim u Velikoj Britaniji, kao najučestaliji oblik seksualnog uznemiravanja navodi zviždanje i neprimereni/vulgarni komentari: od 29,1% ispitanika u Španiji do 35,2% ispitanika u Italiji. U Velikoj Britaniji se, pak, kao najučestaliji oblik seksualnog uznemiravanja navodi neželjeno dodirivanje i pokušaj ljubljenja (29%), dakle, seksualno uznemiravanje koje podrazumeva fizički kontakt, dok je ovaj oblik uznemiravanja kao najozbiljniji navelo manje od 10% ispitanika u svakoj od preostale četiri države. Veće razlike među poduzorcima studenata u različitim zemljama zabeležene su i kod sledećih oblika seksualnog uznemiravanja: neprimereno približavanje i dodirivanje i pričanje neprimerenih šala i obraćanje koje je činilo da se ispitanici oseće da su pod seksualnim pritiskom. Prvi od dva navedena oblika je najprisutniji među studentima u Nemačkoj (18,1%), a najređe su ga navodili studenti u Španiji (5,1%). Sa druge strane, oko 13% studenata iz Italije bilo je izloženo neprimerenim šalama i obraćanju koje je činilo da se oseće da su pod seksualnim pritiskom, dok je ovaj oblik seksualnog uznemiravanja daleko ređe prisutan u ostalim zemljama (Feltes i dr., 2012).

Kada su, pak, u pitanju teži oblici seksualnog nasilja, istraživanje je pokazalo da je 31% studenata iz ispitanog uzorka doživelo silovanje tokom studija – najmanje u Italiji (19,2%), a najviše u Španiji (36,4%); 30,2% ispitanika je bilo prisiljeno na intimno dodirivanje, milovanje i maženje – najmanje u Nemačkoj (27%), a najviše u Italiji (46,2%), dok je 16,6% doživelo pokušaj silovanja – najmanje u Italiji (11,5%), a najviše u Velikoj Brianiji (20,9%) (Feltes i dr., 2012).

Rezultati istraživanja sprovedenog među studentima medicine u Holandiji pokazali su da su studenti, naročito studentkinje tokom obavljanja prakse, bili izloženi napadnim pitanjima lične prirode, koje su studentkinje doživljavale kao uvredljiva (da li su udate, imaju li dečka, planiraju li porodicu), lascivnim, neprimerenim komentarima, fizičkom kontaktu (štipanje, maženje, zavlacenje ruke ispod uniforme i slično), nepristojnom prikazivanju (svlačenje pred

studentkinjama) i to u najvećem procentu od strane pacijenata (Rademakers i dr., 2008). Do sličnih rezultata došlo se i istraživanjima sprovedenim u Turskoj, koja su pokazala da su studenti i studentkinje najčešće bili izloženi neprimere-nim, seksualnim, provokativnim pogledima, komentarima seksualne prirode, neželjenim kontaktima (dodirima bez pristanka), postavljanju privatnih slika/ snimaka na društvene mreže i seksualnom ucenjivanju (Bayram, Dinc, 2012; Durmus, 2013). Najzad, istraživanje seksualnog nasilja koje je sprovedeno među studentskom populacijom u Norveškoj pokazalo je da su najčešći obli-ci seksualnog nasilja bili seksualni komentari, dobacivanja na račun izgleda, neželjeno dodirivanje, grljenje ili ljubljenje, dok je silovanje i pokušaj silovanja prijavilo 3,4% studenata (Sivertsen i dr., 2019).

Istraživanja u Srbiji su pokazala da je najzastupljeniji oblik seksualnog nasilja kojem su bili izloženi studenti na Fakultetu za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju Univerziteta u Beogradu verbalno uznemiravanje seksualne pri-rode, koje je zabeleženo u 85,3% slučajeva (Dimitrijević, Mladenović, 2017). Do sličnih podataka došlo se i u istraživanju koje je sproveo Autonomni ženski centar: 58,5% ispitanika i ispitanica koji su bili na studijama u momentu istra-živanja bilo je u situaciji da im se neko obratio neprimerenim imenom („zlato“, „cico“, „mačko“, „lutko“), dok je 53,3% primilo telefonski poziv ili poruku koji su imali seksualnu konotaciju. Kao oblike seksualnog nasilja kojima su bili izlo-ženi, studenti su naveli još i slanje poljubaca i oblizivanje, samododirivanje i ugrožavanje ličnog prostora seksualnim ponašanjem (dodirivanje, trljanje, unošenje u lice i slično). Pored toga, oko jedne trećine ispitanika koji su bili na studijama u vreme istraživanja je bilo u situaciji da su u njihovom prisustvu zaposleni na fakultetu pričali seksualne šale ili gledali u njihovo telo na nepri-jatan i nepristojan način i skretali razgovor o studiranju na seksualne teme (Autonomni ženski centar, 2018).

Faktori koji utiču na izloženost studenata seksualnom nasilju na fakultetima

Dosadašnja istraživanja su pokazala da određene lične karakteristike, uslovi i okolnosti u kojima studenti žive povećavaju rizik od seksualnog nasilja na fakultetima. To su: pol, seksualna orijentacija, materijalni status, godina stu-dija i konzumiranje alkohola i/ili psihoaktivnih supstanci. Pored toga, pojedina istraživanja, posebno u SAD, ukazala su i na to da učešće u bratstvu/sestrin-stvu povećava rizik od viktimizacije seksualnim nasiljem.

a) Pol

Istraživanja pokazuju značajnu povezanost polne pripadnosti sa rizikom od izloženosti gotovo svim oblicima seksualnog uznemiravanja i nasilja na fakultetima (Australian Human Rights Commission, 2016; Mellins i dr., 2017; Bhochhibhoya i dr., 2019; Oni i dr., 2019). U SAD su, na primer, studentkinje dvostruko češće nego njihove muške kolege izložene seksualnom uznemiravanju na fakultetu (Fisher, Daigle, Cullen, 2010; Mellins i dr., 2017). Slična situacija je i u Australiji gde je jedno istraživanje pokazalo da su studentkinje dvostruko češće izložene riziku i od seksualnog uznemiravanja i od seksualnog napada nego studenti muškog pola (Australian Human Rights Commission, 2016). Do sličnih nalaza se došlo i istraživanjem u Španiji, koje je pokazalo da 31% studentkinja izjavilo da su bile žrtve seksualnog uznemiravanja na fakultetu u odnosu na 8% studenata (Sivertsen i dr., 2019). Za razliku od ovih istraživanja, jedna studija o online seksualnom uznemiravanju studenata pokazala je da polne razlike ne postoje kada je u pitanju uznemiravanje korišćenjem elektronske pošte, te da su studenti oba pola podjednako izloženi slanju nepristojnih e-mail poruka sa pornografskim sadržajima (Finn, 2004).

b) Seksualna orijentacija

Nekoliko studija je pokazalo povezanost seksualne orijentacije i izloženosti seksualnom nasilju (Finn, 2004; Australian Human Rights Commission, 2016; Mellins i dr., 2017). Prema nalazima jednog istraživanja u Australiji, studenti oba pola koji su se identifikovali kao biseksualci (3,8%) su u većem procentu bili izloženi seksualnom napadu/nasilju na fakultetima tokom 2015. ili 2016. godine u odnosu na one koji su se izjasnili kao heteroseksualci (1,5%) ili homoseksualci/lezbejke (1,4%) (Australian Human Rights Commission, 2016). Isto istraživanje je pokazalo da je 44% studenata koji su se identifikovali kao biseksualci i 38% koji su naveli da su homoseksualne orijentacije bilo izloženo seksualnom uznemiravanju na fakultetu tokom 2016. godine u odnosu na 23% studenata heteroseksualne orijentacije.

Podaci do kojih se došlo u istraživanju na dva fakulteta u Njujorku (SAD) su pokazali da su studentkinje, koje su se identifikovale kao biseksualne ili su navele neki drugi seksualni identitet osim heteroseksualnog, homoseksualnog ili biseksualnog - aseksualne, panseksualne, queer - bile su u većem riziku da

dožive bilo koji od tri ispitivana oblika seksualnog nasilja (seksualno dodirivanje, pokušaj silovanja ili silovanje) u odnosu na studentkinje koje su se izjasnile da su heteroseksualne orijentacije. Sa druge strane, muški studenti koji su se identifikovali kao homoseksualci češće su doživljavali bilo koji od tri ispitivana oblika seksualnog nasilja u odnosu na svoje muške kolege koji su naveli da su heteroseksualne orijentacije (Mellins i dr., 2017). Još jedna studija u SAD je pokazala da su studenti koji su drugačije seksualne orijentacije od heteroseksualne u dva puta većem riziku da postanu žrtve online uznemiravanja u odnosu na svoje kolege pripadnike/ce heteroseksualne orijentacije (Finn, 2004).

c) Materijalni status

Nizak socio-ekonomski status takođe je prepoznat kao faktor koji utiče na veći rizik od izloženosti seksualnom nasilju na fakultetu, kako nad studentkinjama, tako i nad studentima. Studija sprovedena na dva fakulteta u gradu Njujorku (SAD) je pokazala da su studentkinje koje su često ili uvek imale poteškoće u plaćanju osnovnih životnih potrepiština bile u većem riziku da budu izložene seksualnom nasilju (Mellins i dr., 2017). Na uticaj materijalnog statusa, tačnije siromaštva, na veću izloženost riziku od seksualne viktimizacije na fakultetu posebno ukazuju istraživanja sprovedena u Africi. Istraživanje koje je uključilo studente sa pet fakulteta na jugozapadu Nigerije je pokazalo da su studentkinje koje potiču iz siromašnih porodica i koje pripadaju nižim društvenim klasama u većem riziku da dožive neki od oblika seksualnog nasilja, pristajući na kompromis i pokušavajući da dostignu određeni socio-ekonomski status. Ovaj rizik se dodatno povećava usled negativnog uticaja vršnjaka, koji ih motivišu da se uključe u rizične aktivnosti kako bi bile prihvaćene u društvu (Taiwo, Omole, C. O., Omole, O. E., 2014).

d) Godina studija

Istraživanja su pokazala da postoji značajna razlika u seksualnoj viktimizaciji bruceša³ u odnosu na starije studente, odnosno da rizik od seksualnog nasilja opada sa godinama studija (Cranney, 2015; Australian Human Rights Commission, 2016; Mellins i dr., 2017). Kako pokazuju pojedina istraživanja, prilagođavanje novom načinu života u studentskom kampusu, iskustvo u stica-

³ Studenti prve godine studija.

nju novih prijatelja, istraživanje nepoznatih delova kampusa, konzumiranje alkohola i/ili psihoaktivnih supstanci i, neretko, potreba za inicijacijom kako bi bili prihvaćeni u novoj sredini su faktori koji čine brucoše posebno vulnerabilnim kada je u pitanju seksualno nasilje (Mellins i dr., 2017). Neki autori ovaj period nazivaju i „crvena zona“, i on se obično odnosi na prvih nekoliko nedelja prvog semestra na fakultetu, kada se veruje da su studenti, a pre svega studentkinje, u najvećem riziku da budu žrtve seksualnog nasilja (Flack, Schatten, 2008). Rezultati studije Cranney (2015), u kojoj je učestvovalo 16000 studenata sa 22 fakulteta u SAD, pokazali su da su brucoši imali dva do četiri puta veću šansu da budu izloženi seksualnom nasilju u kampusu u odnosu na kolege sa starijih godina. Do sličnih rezultata došlo se i u istraživanju Mellins i saradnika (2017), u kojem su studenti prve godine studija znatno češće bili žrtve seksualnog nasilja u odnosu na starije kolege. Istraživanje sprovedeno u Etiopiji je pokazalo da su studentkinje prve i druge godine osnovnih studija u većem procentu doživele neki oblik seksualnog nasilja u poređenju sa starijim kolegicama (Ahmed i dr., 2020). I istraživanje među studentima Fakulteta za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju Univerziteta u Beogradu je potvrdilo nalaze ovih istraživanja: ono je pokazalo da je najviše studenata iz ispitanog uzorka, njih 64,4%, doživelo seksualno uznemiravanje na prvoj godini studiranja (Dimitrijević, Mladenović, 2017).

e) Konzumiranje alkohola i/ili psihoaktivnih supstanci

Nekoliko studija je utvrdilo povezanost između konzumiranja alkohola i/ili psihoaktivnih supstanci i rizika od viktimizacije seksualnim nasiljem na fakultetu. Jedno istraživanje sprovedeno na uzorku od 339 studentkinja jednog državnog fakulteta u SAD pokazalo je da je 62% onih koje su doživele seksualno nasilje konzumiralo alkohol pre samog napada, dok je 50% žrtava silovanja koristilo marihuanu (Messman i dr., 2008). Nalazi istraživanja sprovedenog među studentskom populacijom u Etiopiji pokazali su da je verovatnoća da se doživi seksualno nasilje veća u slučaju studentkinja koje redovno konzumiraju alkohol ili se druže sa osobama koje redovno piju u odnosu na one koje ne konzumiraju alkohol i ne druže se sa onima koji piju, kao i da je seksualno nasilje četiri puta češće među studentkinjama koje su konzumirale psihoaktivne supstance u odnosu na one koje nisu (Ahmed i dr., 2020).

f) Ostali faktori

Pojedina istraživanja, posebno u SAD, su pokazala da postoji povezanost između učešća u bratstvu ili sestrinstvu i rizika od izloženosti seksualnom nasilju tokom studiranja (Franklin 2016; Bhochhibhoya i dr., 2019). Franklin (2016) je sprovedla istraživanje na uzorku od 282 studentkinje, članice sestrinstva na severozapadu SAD, koje je pokazalo da postoji značajna pozitivna veza između članstva u sestrinstvu i seksualnog nasilja. U istraživanju je posebno istaknuto da je članstvo u sestrinstvu povezano za rizičnim rutinama, kao što su opijanje, žurke, konzumiranje psihoaktivnih supstanci, a što je, pak, faktor rizika za viktimizaciju seksualnim nasiljem (Franklin, 2016). Istraživanje među studentima na dva fakulteta u Njujorku (SAD) pokazuje da je oko jedne četvrtine studenata koji su bili pripadnici bratstva pri kampusu i skoro svaka peta studentkinja članica sestrinstva bilo žrtva seksualnog nasilja (Mellins i dr., 2017). Pri tome, kako pokazuju nalazi istraživanja, studenti i studentkinje koji su bili deo bratstva i sestrinstva najčešće su bili izloženi seksualnom uznemiravanju koje podrazumeva fizički kontakt.

Posledice seksualnog nasilja

Izloženost seksualnom nasilju na fakultetima dovodi do brojnih posledica po fizičko i psihičko zdravlje studenata, kao što su: strah, emocionalni stres (koji se manifestuje simptomima u rasponu od anksioznosti do depresije), razdražljivost, impulsivnost, bes i akutna nesanica, gubitak samopoštovanja, gubitak poverenja, ponovno proživljavanje događaja kroz snove, misli, slike, preplavljenost traumatskim događajem, povlačenje i izolacija, upotreba psihoaktivnih supstanci i/ili alkohola i slično (DeSouza, Fansler, 2003; Huerta i dr., 2006; Ogbonnaya, L. U., Ogbonnaya, C. E., Emma-Echiegu, 2011; Taiwo, Omole, Omole, 2014; Akinbode, Ayodeji, 2018; Mishna i dr., 2018).

U istraživanju sprovedenom među studentima na jugozapadu Nigerije, preko polovine ispitanika (55%) je kao dominantnu posledicu nakon pretrpljenog seksualnog nasilja izdvojilo strah i traumu, dok je 20% njih razvilo agresivno ponašanje. Među ostalim posledicama sa kojima su se suočili studenti navode se problemi sa spavanjem, nisko samopoštovanje i depresija (Taiwo, Omole, C. O., Omole, O. E., 2014). Do sličnih rezultata došlo se i u istraživanju sprovedenom na nekoliko fakulteta u Lagosu, koje je pokazalo da su posledice

seksualnog nasilja (psihološke traume, depresija, strah, ljutnja) izraženije kod žena i muškaraca koji su takvo nasilje doživeli na javnom mestu u odnosu na one koji su viktimizirani u nekom privatnom prostoru (Akinbode, Ayodeji, 2018).

Pored psihološke traume, nakon preživljene seksualne viktimizacije na fakultetu, studenti mogu da se suoče i sa strahom od okruženja, povlačenjem, gubitkom poverenja u nadležne institucije, a pre svega fakultet i zaposlene na fakultetu, kao i sa slabijim akademskim i profesionalnim postignućem (Huerta i dr., 2006; Norman i dr., 2013; Taiwo i dr., 2014; Quaicoe-Duco prema Joseph, 2015). Tako je jedno istraživanje pokazalo da je studentima žrtvama seksualnog uznemiravanja na fakultetu često teško da se koncentrišu na akademske obaveze, kao i da izbegavaju odlazak na predavanja kako se ne bi susrele sa neželjenom pažnjom i pogledima, bilo profesora, bilo kolega (Quaicoe-Duco prema Joseph, 2015). Studenti izloženi seksualnom uznemiravanju neretko menjaju smer, fakultet ili, pak, napuštaju dalje školovanje (Fitzgerald i dr. prema Huerta i dr., 2006). Studija u Keniji pokazala je da su devojke koje su doživele seksualno nasilje ostvarivale lošije ocene i razvijale neodgovoran odnos prema obavezama i zadacima koje su dobijale na fakultetu (Abuya i dr. prema Joseph, 2015). Ovakvi nalazi potvrđeni su i u istraživanju među studentskom populacijom u Srbiji, koje je pokazalo da seksualno nasilje ostavlja brojne psihičke posledice kod studenata, ali i da utiče na ostvarivanje prava studenata, poput prava na polaganje kolokvijuma. Na to da seksualno nasilje utiče na uspeh bilo pozitivno ili negativno upućuje i podatak da je 8,8% studenata iz uzorka izjavilo da imaju lošije postignuće u daljem školovanju, dok je bolje postignuće imalo 5,9% ispitanih studenata (Dimitrijević, Mladenović, 2017).

Zaključak

Na osnovu pregleda istraživanja može se zaključiti da je seksualna viktimizacija studenata na fakultetima prisutna u svim delovima sveta; to je globalni problem koji ima niz negativnih efekata za studente ali i za same fakultete (Bondestam, Lundqvist, 2020). Sa druge strane, istraživanja pokazuju da su stope rasprostranjenosti seksualnog uznemiravanja i nasilja nad studentima veoma različite, a nalazi često neuporedivi. Kao što je istaknuto, glavni razlog tome su razlike u metodologiji sprovedenih istraživanja. Stoga, kako se u nekim studijama zaključuje, kako bi se dobili uporedivi podaci o rasprostra-

njenosti seksualnog nasilja nad studentima, za dalja istraživanja bi bilo značajno da se, između ostalog, standardizuje definicija seksualnog uznemiravanja i seksualnog nasilja (Bondestam, Lundqvist, 2020).

Seksualno nasilje nad studentima na fakultetima manifestuje se na različite načine, odnosno obuhvata niz ponašanja koja se odvijaju bez pristanka, odnosno saglasnosti osobe prema kojoj su usmerena, a koja, sa druge strane, stvaraju osećaj neprijatnosti, straha, nemoći, poniženosti, ili dovode do stvaranja neprijateljskog, ponižavajućeg ili uvredljivog okruženja. Ukupno gledano, studenti su najčešće izloženi različitim oblicima seksualnog uznemiravanja – verbalnog i neverbalnog, uključujući i uznemiravanje fizičkim kontaktom, dok su ređe prisutni teži oblici seksualnog nasilja koji mogu da se podvedu pod silovanje, pokušaj silovanja ili prisiljavanje na neko drugo seksualno ponašanje. Pa ipak, mogu da se uoče neke geografske razlike. Na primer, u SAD i Kanadi posebno dolazi do izražaja izloženost studentske populacije seksualnom uznemiravanju upotrebom savremenih tehnologija, dakle, u virtualnom prostoru. Studenti, posebno studentkinje na afričkim univerzitetima su izloženije seksualnom ucenjivanju, posebno od strane profesora, u poređenju sa studentima na fakultetima u drugim delovima sveta, što je u velikoj meri uzrokovano nejednakim odnosom moći između profesora i studenata. Na australijskim i evropskim fakultetima studenti su u većem riziku od različitih oblika seksualnog uznemiravanja nego od seksualnih napada/nasilja, ali su i oni prisutni posebno u nekim evropskim državama. Ove nalaze potvrđuju i rezultati dva istraživanja sprovedena u Srbiji, koji su pokazali da su studenti, posebno studentkinje, najčešće izloženi verbalnom i neverbalnom seksualnom uznemiravanju na fakultetu.

Ženski pol i seksualna orijentacija drugačija od heteroseksualne su karakteristike koje značajno doprinose riziku od izloženosti seksualnom nasilju studenata na fakultetu, što potvrđuje da je seksualno nasilje oblik rodno zasnovanog nasilja bez obzira na kontekst u kome se dešava, kao i da su mu izložene grupe koje su i inače marginalizovanije u društvu (Latcheva, 2017; Bondestam, Lundqvist, 2020). Istraživanja pokazuju da, iako seksualnom nasilju mogu da budu izloženi studenti i studentkinje na svim godinama studija, rizik od izloženosti seksualnom nasilju opada sa godinama studija, te da su ovom obliku viktimizacije posebno ugroženi studenti na početku studiranja. Istraživanja pokazuju da upotreba alkohola i/ili psihoaktivnih supstanci, takođe, povećava rizik da osoba bude izložena seksualnom nasilju. Drugi faktori,

posebno oni koji se tiču okruženja u kome studenti žive i studiraju, kao što je pripadnost sestrinstvu/bratstvu, uz istovremeno delovanje i drugih faktora, posebno konzumiranja alkohola i/ili psihoaktivnih supstanci, povećavaju rizik od izloženosti studenata seksualnoj viktimizaciji.

Sprovedena istraživanja pokazuju da seksualno uznemiravanje i nasilje ostavljaju brojne posledice, posebno po psihičko i mentalno zdravlje studenata, ali se ne smeju zanemariti ni moguće negativne posledice po njihovo dalje akademsko obrazovanje i postignuće. To, sa druge strane, upućuje na zaključak o važnosti pravovremenog prepoznavanja seksualne viktimizacije, posledica i potreba žrtava, kao i neophodnost postojanja efikasnih mehanizama za reagovanje u slučaju da do nasilja dođe i pružanje odgovarajuće podrške i zaštite žrtvama kako bi se sprečila reviktimizacija, ali i njihova sekundarna viktimizacija.

Literatura

Ahmed, A. S., Dessie, Y., Oljira, L., Endris, O. (2020) Magnitude of Sexual Violence and Associated Factors among Female Students in Jigjiga University, Eastern Ethiopia. *Journal of Women's Health Care*, 9, str. 507.

Alldred, P., Phipps, A. (2018) *Training to Respond to Sexual Violence at European Universities: Final Report of the USVreact Project*. Uxbridge, Middlesex: Brunel University London Press.

Akinbode, G. A., Ayodeji, F. (2018) Sexual Harassment: Experiences, Prevalence and Psychopathology in Some Selected Higher Institutions in Lagos, South-West Nigeria. *African journal for the psychological study of social issues*, 3, str. 111-135.

Autonomni ženski centar (2018) *Percepcija i iskustvo mladih u vezi sa seksualnim uznemiravanjem*. Beograd: Autonomni ženski centar.

Bayram, G., Dinc, H. (2012) Sexual Harassment among Health Workers and Students. *International Journal of Human Sciences*, 1, str. 20-34.

Bhochhibhoya, S., Maness, B. S., Cheney, M., Larson, D. (2019) Risk Factors for Sexual Violence among College Students in Dating Relationships: An Ecological Approach. *Journal of Interpersonal Violence*, 2, str. 22-33.

Bondestam, F., Lundqvist, M. (2020) Sexual Harassment in Higher Education - A Systematic Review. *European Journal of Higher Education*, 4, str. 397-419.

Sanja Čopić, Milica Luković Radaković Seksualno nasilje nad studentima na fakultetima:
Pregled rezultata dosadašnjih istraživanja

Cranney, S. (2015) The Relationship between Sexual Victimization and Year in School in US Colleges: Investigating the Parameters of the "Red Zone". *Journal of Interpersonal Violence*, 30, str. 3133-3145.

DeSouza, E., Fansler, A. G. (2003) Contrapower Sexual Harassment: A Survey of Students and Faculty Members. *Sex Roles*, 11-12, str. 529-542.

Dhlomo, T., Mugweni, R. M., Shoniwa, G., Maunganidze, L., Sodi, T. (2012) Perceived Sexual Harassment among Female Students at a Zimbabwean Institution of Higher Learning. *Journal of Psychology in Africa*, 2, str. 269–272.

Dimitrijević, A., Mladenović, M. (2017) Seksualno uznemiravanje studenata: Rezultati istraživanja. *Temida*, 2, str. 291-309.

Durmus, E. (2013) Sexual Harassment: University Students' Perceptions and Reactions. Inonu University. *Journal of the Faculty of Education*, 1, str. 15–30.

Ellsberg, M., Heise, L. (2005) *Researching Violence against Women: A Practical Guide for Researchers and Activists*. Washington DC: World Health Organization, PATH.

Faucher, C., Jackson, M., Cassidy, W. (2014) Cyberbullying among University Students: Gendered Experiences, Impacts, and Perspectives. *Education Research International Journal*, doi: 10.1155/2014/698545.

Feltes, T., List, K., Schneider, R., Hofker, S., Balloni, A., Bisi, R., Sette, R. (2012) *Gender-based Violence, Stalking, and Fear of Crime*. Bochum: Ruhr-Universität Bochum.

Fisher, B. S., Cullen, F. T., Turner, M. G. (2000) *The Sexual Victimization of College Women*. Washington DC: National Institute of Justice.

Fisher, B. S., Daigle, L. E., Cullen, F. T. (2010) *Unsafe in the Ivory Tower: The Sexual Victimization of College Women*. SAGE Publications, Inc.

Finn, J. (2004) A Survey of Online Harassment at a University Campus. *Journal of Interpersonal Violence*, 19, str. 468–483.

Flack, B., Schatten, H. T. (2008) The "Red Zone" Temporal Risk for Unwanted Sex among College Students. *Journal of Interpersonal Violence*, 9, str. 1177-1196.

FRA (2015) *Violence against Women: An EU-wide Survey - Main Results*. Vienna: FRA – European Union Agency for Fundamental Rights.

Franklin, C. (2016) Sorority Affiliation and Sexual Assault Victimization: Assessing Vulnerability Using Path Analysis. *Violence Against Women*, 22, doi:10.1177/1077801215614971.

Hill, C., Silva, E. (2005) *Drawing the Line: Sexual Harassment on Campus*. Washington DC: American Association of University Women Educational Foundation.

Huerta, M., Cortina, L. M., Pang, J., Torges, C., Magley, V. (2006) Sex and Power in the Academy: Modeling Sexual Harassment in the Lives of College Women. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 32, str. 616-628.

Joseph, J. (2015) Sexual Harrasment in Tertiary Institutions: A Comparative Perspective. *Temida*, 2, str. 125-143.

Kearney, L. K., Gilbert, L. A. (2012) The Role of Ethnicity in Mexican American and Non Hispanic White Students' Experience of Sexual Harassment. *Hispanic Journal of Behavioral Sciences*, 4, str. 507-524.

Kraft, E., Wang, J. (2010) An Exploratory Study of the Cyberbullying and Cyberstalking Experiences and Factors Related to Victimization of Students at a public Liberal Arts College. *International Journal of Technologies*, 4, str. 74-91.

Krug, E. G., Dahlberg, L., Mercy, J., Zwi, A., Lozano, R. (ur.) (2002) *World Report on Violence and Health*. Geneva: World Health Organization.

Latcheva, R. (2017) Sexual Harassment in the European Union: A Pervasive but Still Hidden Form of Gender-Based Violence. *Journal of Interpersonal Violence*, 12, str. 1821-1852.

Lindgren, M., Nikolić-Ristanović, V. (2011) *Žrtve kriminaliteta: Međunarodni kontekst i situacija u Srbiji*. Beograd: OEBS.

Luk-Fong, Y. P., Lee, Y. A., Wong, K. D., Chong, Y. S., Lee-Man, Y., Yeon, Y. A., Yuen, W. G., Yuen, W. T. (2013) *Study on Students' Sexual Attitudes and Views on Sexual Harassment*. Hong Kong: Department of Special Education and Counselling, The Hong Kong Institute of Education.

Mellins, C. A., Walsh, K., Sarvet, A. L., Wall, M., Gilbert, L., Santelli, J. S. (2017) Sexual Assault Incidents among College Undergraduates: Prevalence and Factors Associated With Risk. *Journal PLOS ONE*, 11, str. 35-42.

Messman, T., Coates, A., Gaffey, K., Johnson, C. (2008) Sexuality, Substance Use, and Susceptibility to Victimization: Risk for Rape and Sexual Coercion in a Prospective Study of College Women. *Journal of Interpersonal Violence*, 1, str. 1730-1746.

Mishna, F., Regehr, C., Lacombe-Duncan, A., Daciuk, J., Fearing, G., Van Wert, M. (2018) Social Media, Cyber-aggression and Student Mental Health on a University Campus. *Journal of Mental Health*, 3, str. 222-229.

Nikolić-Ristanović, V., Konstantinović Vilić, S. (2018) *Kriminologija*. Beograd: Prometej-Beograd.

Norman I. D., Aikins, M., Binka, F. N. (2013) Sexual Harassment in Public Medical Schools in Ghana. *Ghana Medical Journal*, 3, str. 128-136.

Sanja Ćopić, Milica Luković Radaković Seksualno nasilje nad studentima na fakultetima: Pregled rezultata dosadašnjih istraživanja

OEBS (2019) *Dobrobit i bezbednost žena, Srbija – Osnovni izveštaj*. Beograd: OEBS.

Ogbonnaya L. U., Ogbonnaya, C. E., Emma-Echiegu, N. B. (2011) Prevalence of Sexual Harassment/Victimization of Female Students in Ebonyi State University Abakaliki, Southeast Nigeria. *Journal of Community Medicine and Primary Health Care*, 1-2, str. 56–57.

Oni, H. T. Tshitangano, T. G., Akinsola, H. A. (2019) Sexual Harassment and Victimization of Students: A Case Study of a Higher Education Institution in South Africa. *African Health Sciences*, 1, str. 1478–1485.

Rademakers, J. J., van den Muijsenbergh, M. E., Slappendel, G., Lagro-Janssen, A. L. M., Borleffs, J. C. C. (2008) Sexual Harassment During Clinical Clerkships in Dutch Medical Schools. *Medical Education*, 5, str. 452–458.

Sivertsen, B., Nielsen M. B., Madsen I. E. H. (2019) Sexual Harassment and Assault among University Students in Norway: A Cross-sectional Prevalence Study. *BMJ Open*, doi:10.1136/bmjopen-2018-026993.

Taiwo, M. O., Omole, C. O., Omole, O. E. (2014) Sexual Harassment and Psychological Consequence among Students in Higher Education Institution in Osun State, Nigeria. *International Journal of Applied Psychology*, 1, str. 13-18.

Thompson, M. P., Swartout, K. M., Koss, M. P. (2013) Trajectories and predictors of sexually aggressive behaviors during emerging adulthood. *Psychology of Violence*, 3, str. 247–259.

Wensley, K., Campbell, M. (2012) Heterosexual and Nonheterosexual Young University Students' Involvement in Traditional and Cyber Forms of Bullying. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 12, str. 645-654.

Internet izvori

Australian Human Rights Commission (2016) *Executive summary*. Dostupno na <https://humanrights.gov.au/our-work/executive-summary-8>, stranici pristupljeno 10.9.2021.

Lievore, D. (2003) *Non-reporting and Hidden Recording of Sexual Assault: An International Literature Review*. Commonwealth of Australia. Dostupno na: <https://aic.gov.au/sites/default/files/publications/non-reporting-and-hidden-recording-of-sexual-assault-an-international-literature-review.pdf?v=1509677779>, stranici pristupljeno 1.6.2020.

Sexual Violence Research Initiative – SVRI. SVRI and World Bank Group Development Marketplace Award for Innovation in the Prevention and Response of Gender Based

Violence 2020. Dostupno na; <https://www.svri.org/what-we-do/research-support/svri-grants/svri-grant-2020>, stranici pristupljeno 10.9.2021.

Viktimološko društvo Srbije. Seksualno nasilje na univerzitetima u Srbiji: Podizanje svesti i razvijanje inovativnih mehanizama za podršku žrtvama. Dostupno na: http://www.vds.rs/Projekat_SeksualnoNasiljeNaUniverzitetimaUSrbiji.htm, stranici pristupljeno 10.9.2021.

SANJA ČOPIĆ*

MILICA LUKOVIĆ RADAKOVIĆ

Sexual Violence against Students at Faculties: An Overview of the So Far Research Results

Research on sexual victimization of university students particularly intensified during the 1980s. They suggest that students, especially female students, are one of the categories that are at special risk of being victimized by various forms of sexual violence during their studies. Research on sexual violence at universities in Serbia is rare, so this phenomenon is still under-researched. This paper aims to provide an overview of the results of previous research on the prevalence and structure of sexual violence against university students, groups of students at particular risk of victimization with sexual violence at the universities and the consequences of sexual violence against students at the universities in the world and in Serbia. Previous research suggested large differences in the prevalence of this form of victimization, which is a direct consequence of the application of different methodological approaches. University students are more often exposed to sexual harassment, verbal or nonverbal, as well as to harassment through physical contact or through social media, and less often to more severe forms of violence, such as rape or attempted rape. The groups that are at particular risk from sexual victimization at the universities include women, persons of different sexual orientation than heterosexual, those at the beginning of

* Dr Sanja Čopić is a Senior Research Associate at the Institute of Criminological and Sociological Research and the researcher and President of the Executive Board of the Victimology Society of Serbia. E-mail: sanja.copic011@gmail.com.

⁵ Milica Luković Radaković is an Assistant in the Victimology Society of Serbia. E-mail: lukovic.milica.vds@gmail.com.

Sanja Čopić, Milica Luković Radaković Seksualno nasilje nad studentima na fakultetima:
Pregled rezultata dosadašnjih istraživanja

the study, as well as students who consume alcohol and/or drugs and whose material status is poor or constantly oscillates. Sexual violence leaves numerous consequences for victims, especially psychological ones, but it also negatively affects the continuation of schooling and academic achievement, so it is necessary to develop policies and mechanisms for timely recognition of victimization and providing support to victims.

Keywords: sexual violence, students, universities, research, world, Serbia.